

کۆشتارا گوندی دهکان ل ۱۸ ی تهباخا ۱۹۶۹: د بیرئانینی خه لکی وی دا

م. هوژین مسعود گاهر

رێقه بهریا پهروهردا دهوک

hujeen87@gmail.com

پوخته

دهمه می سه ره لدان و شوره شان دا قوربانی هه نه، و ب درێژاهیا شوره شا ئیلونی (۱۹۶۱-۱۹۷۰) ژ ی وه کی هه می شوره شین جیهانی زۆر جارن خه لکی سفیل بووینه قوربانی وان هیرشین حکومه تا عیراقی ئه وین هاتینه ئه نجام دان، لی ئه ف جاره یا جودایه ژ هه می قوربانی و ده ستداین بهری خو ژ بهرکو خه لکی سفیل بین گوندی دهکان د شکه فتی دا ب ساخی دهینه سوتن و خه ندقاندن.

دقی ئه کولینی دا دی به رسقا چه ندین پرسیا را هیته دان ژوان، ئه گه رین په یدا بوونا قی کۆشتاری چبوون؟ زیانین قی کۆشتاری چ بوون ژ هه می لایان فه و کارتیکرنا وی ل سه ر ده فه ری تا نوکه؟ چه دیمه ن ماینه د میشکی قورتالبووین قی کۆشتاری؟ هیزا ئاکری و شیخان چه هه ولدان کرن وه ک توله سه ندن ژ کۆشتاری؟ سه رکردایه تیا شوره شا ئیلونی چه هه ولدان کرن بۆ ده نگفه دانا کۆشتاری؟

په یقین کلیدار: کۆشتار، دهکان، چیاپی بن خیری، قوربانی، پێشمه رگه، بیردانکا خه لکی، چه ته (جاش).

پېشەككى

دهكان گوندهكئ بچويكه دكهفېته دهشتا شهمكان ل دهقهر مزيرى ژيرى ل قهزا شىخان ، نيزىكى سيه خيزانا لئ دژيان ، خهلكئ فى گوندى دههمى قوناغين شورهشا ئيلونئ دا ژيا چ شهر چ ناشتى بيت چونكى دكهفته خالا دنافهرا هيزين پيشمه رگه ي بين سهر ب هيزا شىخان و ئاكرئ ژ باكورى و روژئاقاي و ئاليين باشوور و روژههلات هيزين چهتهيين ههركى و زيبارى بين سهر ب لهشكهري عيراقئ قه بوون. هوسا دشهريين هافينا سالا ۱۹۶۹ گوندى دهكان دكهفېته بهر هيرشيين وان چهتهيبان و ژن و زاروويين وى گوندى بهرهف شكهفتئ دچن ژبوو پاراستنا ژيانا خو لئ دبېته ئهگهر ههمى ل شكهفتئ دا بهينه سوتن و خهندقاندىن

گرنگيا بابەتى دزفريت بو دياركرنا روويدانين كوشتارئ د بيرئانينين خهلكئ ئه و چهنده ب چاف ديتين و ههروهسا دانه نياسينا قئ كوشتارئ ب شيوهكئ بهرفرهه تر ژ نقيسينين بهرى خو و ههروهسا ژبهركو ئهف بابته شيوهكئ تيرو تهسهل نههاتيه نقيسين و تارادهكئ هاتيه ژبيركرن قهكولهر دئ . ههولدهت شيوهكئ وورد و تيروتهسهل بنقيسيت

قهكولين ژدهرازينك و دوو تهوهو و ئهنجام و پاشبهند و ليستا ژيدهران پيك دهيت، ل دهرازينكئ دئ باس ل گوندى دهكان هيتته كرن ژلايئ جوگرافى وجفاكى، و تهوهري ئيكئ دى قهكولينئ ل سهر ئهگهر و چاوانيا روويدانا كوشتارئ هيتته كرن، تهوهري دووي دى باس ل روويدانين كوشتارئ د بيرئانينين خهلكئ وئ دا هاتيه كرن

دهرازينك

جوگرافى و پېكها تا ئاكنجيين گوندى دهكان

گوندى دهكان دكهفېته د نهالهكئ دا ل دهشتا شهمكانى كو ژلايئ باكورى قه دكهفېته بنارا چيائى بئ خيرئ و ژ باشورى قه گرهميرايه ، ژلايئ روژههلاتى دكهفېته سهر رووبارئ خازر ، و ژلايئ روژئاقاي گوندى خورته هوسا ژبهر نيزىكيا وئ بو فى گوندى دهيتته نياسين ب گوندى (خورت ودهكا) (۱) ، ژبهر كو گوند دكهفېته دنافهرا چيا و گران نيزىكى ۴۰ شكهفتان لئ ههنه لئ شكهفتا مهزنتر و ب ناف و دهنگتر ل دهقهرئ ژ ههميان ب نافئ شكهفتا چهكچهكيله(۲) بوو كو ئهف شكهفته جهئ روويدانئ يا ئه قهكولينه ل سه هاتيه دروست كرن و نيزىكى ۱۰ كانيا لئ ههنه و كانيا ژ ههميا نيزىكتر بو شكهفتا نافبرى ب نافئ سهركانى يه كو نيزىكى ۳۵ مهترا ژ شكهفتئ دويره ، گوندى ب نافدار بوو ب چهه و بيستانين زهيتون و ليمون فيقين جوراوجور و ژين ژيارا وان ل سهر دهرامهتئ چاندنئ تهرش و كهوالى بوو(۳) . و ژلايئ كارگيرى قه گوندى دهكان سهر ب ناحيا ئهتريش قه يه ل قهزا شىخانه(۴).

۱- ديدارا كهساپهتى دگهل موحهمد عهلى دهكانى ل ۳ى كانوونا دووي ۲۰۲۲، ل گوندى چهمهرزنا سهر ب ناحيا قهسروك، نافبرى ژدايك بووي سالا ۱۹۴۳ يه ل گوندى دهكان .

۲- پشتى سوتنا شكهفتئ ب شكهفتا شههيدان دهيتته نياسين.

۳- عهلى بهندى ، ژ بهرپهريين خويناوى قهساپخانا دهكان خالهكاره شه ب نافچاقين دوژمنافه ، گوفا متهتين ، ژماره ۱۲۷، تهاخ ، ۲۰۰۲ ، ل ۳۰؛ ديدارا كهساپهتى دگهل خهليل مهحمود سهليم (خهليل دهكانى) ، ل ۴ى كانوونا دووي ۲۰۲۲ ، ل ناحيا قهسروك ، نافبرى ژدايك بووي سالا ۱۹۵۶ و خهلكئ گوندى دهكانه .

۴- ههمان ژيدهر.

ژ پێش ۱۸ ی تهباخا ۱۹۶۹ دهكان گوندهكی بچیک بوو، ژمارا خانین وئ نیزیکی سیه خانیان بوو(۶)، هاوولاتین د گوندی دا ژیان ههر ژ کهفن ل گوندی د ژیان و دهینه نیاسین ب (دهکانی - مزیری) و دگهل بنهمالهکا بارزانیا ژ گوندی سهفتی هاتبوون و ل گوندی ئاکنجی بیون و دگهل خیزانهکا (باکورمانی - زیاری)(۷).

ژ بهر جهی وئ یی جوگرافی دبیته خالا دنافبهرا هیزین چهته (جاشان)(۸) و پێشمه رگان هوسا د دهمی قوناغین شهر و ئاشتیا شورهشا ئیلونی (۱۹۶۱-۱۹۷۰) را بوویه و ههر ئهف چهنده بوویه ئهگه ری سهرهکی خه لکی گوندی ب درێژاهیا شورهشی قوربانین مهزن بدهن(۹) ، ل دهمی سهرکردایه تیا شورهشی د باری دان و ستاندنا دگهل حکومه تین عیراقی خه لکی گوندی د گوندی دا دژیان، و دهمی د باری شه رییدا ژیارا وان دکه غته د شکهفتان دا ، که پر ل بهر ده ری شکهفتی چیدکر و ئازوقه و ناقمالییا خو ددانانه بن ههردهمی دهنگی فروکا هاتبا یان پێشقه چوونه کا چه تین ههرکی و ل زیاریا هه با دچوونه د شکهفتی دا ، ژ بهر شکهفتا چه که کله و یا خزینکی مه زنتر بوون ژ یین دی کربوونا مالا خو یا دووی(۱۰).

تهوه ری ئیک: ئه گهر و چاوانیا رویدانا کوشتارا دهکان

حزبا به عس ل ۱۷ تیرمه ها ۱۹۶۸ ب کوده تایه کی رابوو دوماهیک ب دهسته لاتا عه بدولره حمان عارفی ئینا ۱۹۶۶-۱۹۶۸ و حکومه ته کا نوی ب سهرکردایه تیا عه بدولره زاق نایف پیک ئینا و ئه حمه د حه سه ن به کر ۱۹۶۸- ۱۹۷۹ وه ک سه روکی کوماری هاته ده ست نیشان کرن(۱۱) ، به لی ئه ف حکومه ته گه له ک نه فه کیشا و ئه حمه د حه سه ن به کر حکومه تا عه بدولره زاق نایف ژ نافبر، و رابو ب پیک ئینانا حکومه ته کا نوی ل ۳۰ تیرمه ها ۱۹۶۸ و دبیته سه روک کومار و سه روکی حکومه تی(۱۲).

ده سپیک دهسته لاتا نوی وه سا خو دا دیارکر دئ کیشه یا کوردی چاره که ت دان و ستاندن دگهل سهرکردایه تیا شوره شی ب شیوه کی نه یینی کرن به لی دان و ستاندن گه له ک فه نه کیشا و ل ئادا را ۱۹۶۹ ده ست ب شه ری دژی گه لی کورد و شوره شا کوردی هاته کرن(۱۳) . ئه گه ری سهره کی یی په دابوونا فی شه ری دزفریت بو پیکدادانین دنافبه را جه لالیان(۱۴) و سهرکردایه تیا شوره شی ل کانوونا دووی ۱۹۶۹ کو ئه فه بو ئه گه ری هندی دان و ستانین دنافبه را هه ردوو لایان به یینه ژنافبرن و شوره شا کوردی خو ئاماده بکه ت بو هیشا حکومه تی ب هاریکاریا

۵- جریده خه بات ، العدد ۵۱۴ ، تشرین الاول ۱۹۶۹.

۶- دیدارا که سایه تی دگهل ده رویش ئیسماعیل سهفتی ، ل ۲۸ ی ئیلونا ۲۰۱۶ ، ل قهزا خه بات پارێزگه ها هه ولیر ، ژدایک بووی سال ۱۹۴۱ ل گوندی سهفتی ، و ل سال ۱۹۶۵ ل گوندی دهکان ئاکنجی بوویه.

۷- په یوه ندیا فان جوهره سواران ب حکومه تا عیراقی دزفریت بو سهردهمی پاشایه تی و ل سهردهمی شوره شا ئه یلولی ژ عه بدولکه ریم قاسم (۱۹۵۸-۱۹۶۳) رابوو ب پیک ئینانا وان و ل سال ۱۹۶۳ جاره کادی هاتنه ریکخست ب نافی سوارین سه لاهه دین ئه یوبی ، و پتریا په دارین وان سه روک هوزین کوردان بوون. دیدارا که سایه تی دگهل موحه مه د که لحنی ئاغا ریکانی ، ل ۲۹ ی نیسانا ۲۰۱۵ ، ل باژیری دهوکی ، نافبری ژدایک بووی سال ۱۹۴۸ ل گوندی ره زگه و نافبری ئیک بوو ژ په دارین فی سواری ؛ جریده الجماهير ، العدد ۱۳۹ ، ۱۱ تموز ۱۹۶۳.

۸- ئیسفی سه عدوی ئه مین (ئیسف ترک)، پێشمه رگن بن سنور (بیرهاتن) ، به رگن ئیک ، دهوک ، ب.س ، ل ۱۵۸ .

۹- دیدارا که سایه تی دگهل موحه مه د علی دهکانی ل ۳ ی کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل گوندی چه مه رزنا سه ر ناحیا قه سروک.

۱۰- علیاو محمد حسین الزبیدی ، العهد العارفین فی العراق ۱۹۶۳-۱۹۶۸ ، بغداد ، ۲۰۱۳ ، ص ۵۴۳ ؛ کافم حبیب ، لمحات من تاریخ عراق قرن

العشرین العراق فی العهد الجمهوری : نهوچ و السقوگ الجمهوریه الرابعه فی العراق ۱۹۶۸-۱۹۸۰ ، الجزو الاول ، الکتاب الپامن ، اربیل ، ۲۰۱۳ ، ص ۱۱- سعد ناجی جواد ، العراق و المسأله الكردیه ۱۹۵۸-۱۹۷۰ ، لندن ، ۱۹۹۰ ، ص ۱۴۵ .

۱۲- عبدالکریم فندی ، فصول من پوره ایلول فی کردستان العراق ، دهوک ، ۱۹۹۵ ، ص ۱۱۷ .

۱۳- کومه کا کادر و پێشمه رگین پارتی دیموکراتی کوردستان بوون کو ل سال ۱۹۶۴ ژ پارتی فه بوون و ل سال ۱۹۶۶ گه هشتنه ریزین له شکه ری عیراقی ، نافی وئ فه دگه ریت بو که سایه تیا جه لال تاله بان. بو پتر پیزانین بنیره : فره نسو حه ریری ، بو ئه وه ی میژوو به جه واشه یی نه نوسری ، هه ولیر ، ۱۹۹۵ ، ل ۱۷-۱۵ .

دهڤهرا بهرواری ژیری چوو هوسا ناچاربوون تهیمور عهبدال شیخکی وهک فهماندی هیزی ب دانن و پلانهکی ناماده بکهن بو بهرسینگرتنا فی هیرشی، و بریاردان ل گره میرا بهرگری بکهن و شیان خه لکی گوندی خورت ژ گوندی ب دهرخن ل ژ بهر کیمیا ژمارا پشمه رگان نهشیان ل گری ب سه رکهفن و خو ڤه کیشان^(۲۱)، هوسا وهک بهری نوکه پلانا حکومهتی مه دیار کری ژ سی لایان هیرش برن، و هیرشا بو سه دهشتا شه مکان چه ته یین زیاریا ژ چیا بی بی خیری سه رکهفتن، بهری نوکه بارۆدوخ خه لکی گوندی مه دیار کری کو ده می بارئ شهری دا دچون د شکه فتا ڤه، دڤی هیرشی دا خه لکی گوندی دبنه دوو پشک: کوما پتر ژ ژن و زاروو یین گوندی دچنه شکه فتا چه کچه کیله و پشکا دویت دچنه شکه فتا خزینکی، ده می پشمه رگا خه لکی گوندی ده کان رزگار کری پشکا دووی ژی دشین خو رزگار بکهن و پاشی خو ده سته به ردهن دچنه ناحیا مرپا^(۲۲).

ل ده ستیپکا هیرشا چه ته یین زیاری ژبو هندی به ره ڤ چیا بی بی خیری بچن ل ۱۶ ی ته باخی گوندین ده ورو بهر ستانن ژوان خورت و نیروهک و ده کان بوون و د هیرشا خو دا سوپایی عیراقی سیاسه تا عه رد سوتنی ل هه می کوردستانی بکار ئینا و دهشتا شه مکان ژی که ته بهر فی سیاسه تی، ژ گوندی ده کان به ره ڤ چیا بی چوون د وی ده می دا زه لامین گوندی چوونه بلنداهیا چیا بی کو دکه فته هنداف شکه فتا چه کچه کیله و شهری دگه ل له شکه ری چه ته یین دکهن^(۲۳)، هه ر ژ سه عه ت ۷ سییدی شه به رده وام دبیت تاکو ده می نیڤرو، چه ته نهشیان ل چیا بی سه ر بکهفن ژ بهر هندی له تیف ئه حمه د ئاغا زیاری داخازا هاریکاری ژ هیزا یه دهک دکه ت کو چه ته یین هه رکی یا بوون ب سه روکاتییا محیه دین هه رکی، هیزا نافبری ژ پشتای چیا بی ڤه هیرشی دکهنه سه زه لامین گوندی^(۲۴).

و دگه ل هندی فرووه ک یین حکومه تا عیراقی به رده وام چیا و ده ورو بهر بوردمان دکرن و ژ بهر کو چه کئی زه لامین گوندی ب دوماهیک هاتبوو و ژ بهر کو هیرشا هه ردوو لایان ناچار بوون خو ڤه کیشن، و دگه ل هندی ده می وان زانی چه ته یین هه رکی هیرش ئینان وان زانی نه شیین به رسینگئی وان بگرن چونکی وان زانی ئه و دئ بو تولفه کرنی هینه دگوندی دا ژ بهر وان دوژمنیه کا که فن دگه ل ئیک و دوو هه بوو^(۲۵)، ئه وژی دزفریت بو سالا ۱۹۶۲ ده می مه لا مسته فا بارزانی هاتیه ده ڤه را شیخان و چوو یه گوندی ده کان د وی ده می دا پشمه رگه یان هه ژده ژ زه لامین هه رکی یا کوشتبوون، راسته ئه ڤ چه نده سه رکر دایه تیا شوره شی کربوو لی هه رکی یان گوندی ده کان کرنه دوژمنین خو چنکو هاریکاریا پشمه رگان کربوو^(۲۶).

و هه رچا واییت خه لکی گوندی ده کان و پشمه رگه یین شوره شی ئه گه ری سه ره کی یی رویدانا فی کوشتاری دزفرینن بو کوردینیا وان و بهرگریا وان و ههروه سا میژوو یا نه ته وه یی یا گوندی هه ر ژ ده ستیپکا رابوونا

- ۲۱- هوژین مسعود سه رنی، ژیدهری به ری، ل ۱۷۵؛ دیدارا که سایه تی دگه ل بایزید عه لی یه حیا ده کانی، ل گوندی چه مه رزنا، ل ناحیا قه سه روک، نافبری ژ دایک بووی سالا ۱۹۴۵ ل گوندی ده کان، و ئیک ژوان پشمه رگان بو یین بهرگری کرین.
- ۲۲- دیدارا که سایه تی دگه ل فه تحی موحه مه د عه لی ده کانی، ل ۳ کانوونا دووی ۲۰۲۲، ل گوندی چه مه رزنا، ناحیا قه سه روک، نافبری ژ دایک بووی سالا ۱۹۷۵ ل گوندی ده کان؛ دیدارا که سایه تی دگه ل حمید ئه نوهر عه بدی ده کانی ل ۳ کانوونا دووی ۲۰۲۲، ل گوندی که ندی، ناحیا قه سه روک، کو ژ دایک بووی سالا ۱۹۵۱ ل گوندی ده کان و خیزانا نافبری ل شکه فتا خزینکی دا بوون ده می شه ری دا.
- ۲۳- مژکه البارزانی الی هیئه الامم المتحده، اواسگ تشرین الاول ۱۹۶۹، من ارشیف مکتب السیاسی الحزب الدیمقراگی الکوردستانی؛ دیدارا که سایه تی دگه ل بایزید عه لی یه حیا ده کانی، ل ۳ کانوونا دووی ۲۰۲۲، ل گوندی چه مه رزنا، ناحیا قه سه روک.
- ۲۴- دیدارا که سایه تی دگه ل زوبه ییر ئیسماعیل ده کانی، ل ۳ کانوونا دووی ۲۰۲۲، ل گوندی که ندی، ناحیا قه سه روک.
- ۲۵- چه ند بهر په ره ک ژ ئه رشیف مه کته با سیاسی یا پارته دیموکراتی کوردستان؛ دیدارا که سایه تی دگه ل حمید ئه نوهر عه بدی ده کانی ل ۳ کانوونا دووی ۲۰۲۲، ل گوندی که ندی، ناحیا قه سه روک.
- ۲۶- دیدارا که سایه تی دگه ل زوبه ییر ئیسماعیل ده کانی، ل ۳ کانوونا دووی ۲۰۲۲، ل گوندی که ندی، ناحیا قه سه روک.

شوره‌شا ئیلونئ پشته‌فان و پېشمه‌رگین شوره‌شئ بوون، دقئ هیرشئ دا بریار دان هه ر گوندئ ل ده‌قه‌رئ به‌رگریئ بکه‌ت ژناف ببه‌ن ب هه‌ر ره‌نگه‌کئ هه‌بیت^(۲۷)، کا چاوا ل ده‌کان کوشتار روویدا وه‌سا ل ده‌قه‌رین دی ژئ ده‌مئ چه‌ته‌یین له‌تیف ئەحمده‌د ئاغا زیاری ئیناینه‌ده‌شتا شه‌مکان هه‌مان ده‌م چه‌ته‌یین زییر محمود ئاغا زیاری هیرش بربوو ده‌قه‌را زیاریا خو ل ویئری گوندین مه‌سیحیا به‌رگری کرن ژبه‌ره‌ندی رابوون ب کوشتنا زه‌لامین وان، ده‌مئ چه‌ته‌یان ئەه‌ف ده‌نگوباسه‌گه‌هاندییه‌ سوپایئ حکومه‌تئ ب سه‌رکرده‌تیا عه‌بدولجه‌بار ئەله‌سه‌دی نافه‌ری گوته‌چه‌ته‌یان ئەه‌ف چه‌نده‌نه‌یا به‌ر ئاقله‌و باوه‌ر ناکه‌ین تا هین بومه‌هنده‌ک ژ ئەندامین له‌شئ وان بینئ و چه‌ته‌یین زوبه‌یر ئاغا ئەه‌ف چه‌نده‌ب داخازا سوپای سه‌لماند^(۲۸). ئەه‌ف چه‌نده‌بو ئەگه‌ر مه‌سیحیین وئ ده‌قه‌ر گوندین خو به‌یئلن و کوچ بکه‌ن لئ ده‌مئ وان کوشتارا گوندئ ده‌کان گوه‌لیبووین ل گوندین خو مان و زانین کوشتنا خه‌کئ وان ژ به‌ر به‌رگری یا وانه‌نه‌ ژبه‌ر ئاینئ وان^(۲۹).

د ئەنجامئ ئەفئ شه‌ری دا ۱۸ ته‌باخا ۱۹۶۹ ده‌مئ چه‌ته‌یان ته‌قه‌ل پېشمه‌رگه‌یین سه‌رئ چیاپئ بی خیرئ کرین و فروکه‌یان به‌رده‌رئ هه‌می شکه‌فت و ناوسکین چیاپی کری بو ئەگه‌رئ هندی ئاگر به‌ریته‌ وان که‌پر و نافمالیین خه‌لکی گوندئ ئەوین داناینه‌به‌ر ده‌رئ شکه‌فتا چه‌کچه‌کیله‌ و نه‌فت ژئ دناف که‌ل و په‌لین وان هه‌بوون بو ئەگه‌رئ هندی ئاگر به‌ریته‌ وان که‌ل و په‌لا و ئەه‌و که‌سین د شکه‌فتئ دا نه‌شیان ب ده‌رکه‌فن ژ به‌ر ئەگه‌ر به‌ری ئاگر به‌ربوونی ده‌رکه‌تبان دا چه‌ته‌ته‌قه‌یین ل وان که‌ن و پشتی ئاگر به‌ربوونی مه‌حاله‌ بشین ده‌رکه‌فن ژبه‌ وان دیتئ یئ هه‌ولدا ب ده‌رکه‌فیت ب ساخئ ئاگر به‌ربوویئ، ئەه‌ف چه‌نده‌بو ئەگه‌رئ سوتن و خه‌ندقاندا هه‌فتئ و هه‌فت^(۳۰) ژ ژن و زاروکین د شکه‌فتئ دا ئاسئ بووین^(۳۱).

پشتی ئاگر د به‌ریته‌ شکه‌فتئ و چه‌ته‌ه‌زانن کو ژماره‌کا زور یا ژن و زارووین گوندئ د شکه‌فتئ دا سوتینه‌ ژ ترسین کاردانه‌فه‌یا پېشمه‌رگا و زه‌لامین گوندئ هیرین خو ژ ده‌قه‌رئ دیر ئیخستن، و هه‌ر د وی ده‌مییدا چه‌ند که‌سه‌ک ژ چه‌ته‌یین هه‌رکییا چووونه‌ د شکه‌فتئ فه‌ ژ بو هندی زبیرین ل به‌ر وان ژنا ب دزن لئ ژبه‌ر سوتنا شکه‌فتئ به‌ره‌ک ژ دیوارئ شکه‌فتئ سست ببوو دکه‌فیت و دبیته‌ ئەگه‌ر که‌سه‌ک ژوان ژئ د شکه‌فتئ دا دمريت^(۳۲). پشتی فئ روویدانئ زه‌لامین گوندئ ده‌کان و خیزانین زگاربووی و هه‌روه‌سا پېشمه‌رگه‌یان نه‌ه‌زانئ چ ب سه‌رئ وان ژن و زارویان هاتینه‌، وان هز کر یین که‌تینه‌ ده‌ستئ چه‌تا و سوپایئ عیراقی و نه‌زانین کو هیرین وان یین ژ گوندئ ده‌رکه‌تین، ژبه‌ر هندی پشتی چاره‌ده‌ روژان ژ سوتنا وان شنی ب هه‌وارا وان چووینه‌ و فه‌شارتینه‌^(۳۳).

هه‌ر ل ده‌ست پیکئ راگه‌هاندنا شوره‌شئ (پارتئ دیموکراتئ کوردستان) ل روژنامه‌ و گوڅار و ئیزگئ ده‌نگئ

۲۷- دیدارا که‌سایه‌تی دگه‌ل ئەمین سه‌لیم عومه‌ر، ل ۲۶ کانوونا دووئ ۲۰۱۵ د ده‌وکئ، نافه‌ری ژ دایک بووین سالا ۱۹۳۱ ل ناحیا ئەتریش، ب دریزاهیا شوره‌شا ئیلونئ سه‌رفولئ پېشمه‌رگان بوو؛ دیدارا که‌سایه‌تی دگه‌ل هه‌مید ئەنوه‌ر عه‌بدئ ده‌کانئ، ل ۳ کانوونا دووئ ۲۰۲۱، ل گوندئ که‌ندی ناحیا قه‌سروک؛ دیدارا که‌سایه‌تی دگه‌ل ده‌رویش ئیسماعیل سه‌فتئ، ل ۲۸ ئیلونا ۲۰۱۶، ل قه‌زا خه‌بات پارێزگه‌ها هه‌ولێر.

۲۸- دیدارا که‌سایه‌تی دگه‌ل زوبه‌یر ئیسماعیل ده‌کانئ، ل ۳ کانوونا دووئ ۲۰۲۲، ل گوندئ که‌ندی، ناحیا قه‌سروک. ۲۹- هه‌مان ژێده‌ر.

۳۰- زوربه‌ی ژێده‌رین ل سه‌ر فئ کوشتارئ هاتینه‌ نفیسین ئامازئ ب وی یکه‌ن دکه‌ن کو قوربانین فئ کوشتارئ دگه‌نه‌ شیت و هه‌فت که‌سان لئ که‌س و کارین قوربانیان ل دیف ئامارا وان ل هه‌مان سال د گوندئ دا هژمارتین دبنه‌ هه‌فتئ و هه‌فت که‌س. بنێره‌ هوژین مسعود سه‌رنئ، ژێده‌رئ به‌رئ، ل ۱۷۶؛ مسعود بارزانئ، ژێده‌رئ به‌رئ، ل ۱۱، جریده‌ خه‌بات، العدد ۵۱۴، تشرین الاول ۱۹۶۹؛ بنێره‌ پاشکویئ ژماره‌ (۱).

۳۱- دیدارا که‌سایه‌تی دگه‌ل حاجئ میرخان دوله‌مه‌ری ل ۲۹ جریا دووئ ۲۰۱۴، ل هافینگه‌ها پیرمام؛ دیدارا که‌سایه‌تی دگه‌ل حمدی زییر اسماعیل ده‌کانئ، ل ۳ کانوونا دووئ ۲۰۲۱، ل گوندئ که‌ندی ناحیا قه‌سروک، نافه‌ری ژدایک بووین سالا ۱۹۷۹ ل گوندئ ده‌کان.

۳۲- دیدارا که‌سایه‌تی دگه‌ل دگه‌ل بایزید عه‌لی یه‌حیا ده‌کانئ، ل گوندئ چه‌مه‌رزنا، ل ناحیا قه‌سروک.

۳۳- دیدارا که‌سایه‌تی دگه‌ل ده‌رویش ئیسماعیل سه‌فتئ، ل ۲۸ ئیلونا ۲۰۱۶، ل قه‌زا خه‌بات پارێزگه‌ها هه‌ولێر.

کوردستان دا به لاف کرن ژ بو هندی دا خه لکێ کوردستانی و عێراقێ ل قێ کوشتاری ئاگه ه بن و سیاسه تا درندانه یا حکومه تا به عس بزنان ، پشتی سه رکردایه تی ئه ف چنده زانی ئیکسه ل دهنگ و باسین ئیزگی دهنگێ کوردستانی رۆژانه چاوانیا روویدانی و نافین قوربانیا به لاف دکرن لئ پشتی کوشتارا سوڤیا ل ۱۶ ی ئیلونا ۱۹۶۹ کیمتر ژ هه یقه کێ ژ کوشتارا دهکان دهنگ و باس ههردوو کوشتارا دبته دهنگ و باس سهرهکی یی ئیزگی، و بارزان مهلا خالد بیژهری ئیزگی ب هوزانهکی ههردوو کوشتارا پیکه گری ددهت و دیار دکهت کو هیشتا کورد ب تازی نه ژ بهر دهکان و نوکه سوڤیا ژ وهک وئ لئ هات^(۳۴)، پشتی قێ رۆژناما خهبات و گوفارا دهنگی پيشمه رگه و گوفارا کوردستان یا لقی ئیک و مه شخه ل یا لقی سێ یا کهرکوکی ب شیوهیه کێ بهر به لاف به لاف کرن^(۳۵)، و سه رکردایه تیا شوره شی ههولدان کرن ئاستی نیف دهوله تی رولهک هه بیت ل سهر قێ کوشتاری لئ یا بئ مفا بوو ، کو مهلا مسته فا بارزانی نافه راستا چریا دووی ۱۹۶۹ یاداشتمه یهک کو باس ل سوتنا ژن و زارووین گوندی دهکان کربوو بو کوما نه ته وه یین ئیکرتی و سه روکی وئ یو سانت (U Thant) (۱۹۶۱-۱۹۷۱) فریکر و چهن دین ریکخراو و کومه لین مافی مروف یین جوراو جو گازی کرن ، و ههروه سا ب ریکا نوینه رین پارتی و شوره شی ل دهرفه ئه ف دهنگ و باسه به لاف کرن وهکی ب ریکا شه مسه دین موفتی نوینه رین شوره شی ل ته هرا و ههروه سا موحه مه د سه عید دوسکی ل واشنتون و عهزیز شیخ رهزا ل بهیروت و دگه ل هندی کومه لا خوینکارین کورد ل نه وروپا گه لهک ههولدان کرن قێ چهن دی بو رایا گشتی دیار بکه ن و گفاشته کێ ل سهر حکومه تا عێراقی بکه لئ هه می بئ مفا بوون^(۳۶). د لایه کێ دا مهلا مسته فا بارزانی ل دیف شیانین شوره شی کهس و کارین قوربانیا قه ره بوو کرن و پینج ههزار دینار بو فریکرن کو هه ر خیزانه کێ ۳۰۰ دینار گه هشتنی ژ بو هندی بشین گوندی خو ئافا بکه نه فه ^(۳۷) پشتی خانین وان ناگر بهردای، و دگه ل چل تفه نگین برنو بو زه لامین گوندی هنارتن^(۳۸).

تهوهری دووی: کوشتارا دهکان د بیرئانیا خه لکی وئ دا

د بیر ئانیا کوشتارا دهکان دا ژیده رین سهرهکی تهو که سین ژ کوشتاری رزگار بووین و نهوین قوربانی پشتی سوتنی ب چاقین خو دیتینه ، لئ ب لیبورین فه ب تنی که سهک ژ وان قورتالبویا مایه ساخ نهوژی ژنه کا ۷۹ سالییه ب نافئ ئامینا عیسا عومه ر دهکانی کو ژیده رین بهری نوکه باس ل قێ کوشتاری کرین نافئ ئامینایی کرینه دناف ئامارین مریبا^(۳۹)، ئامینا ل وی ده می د ژیی بیست و شهش سالیی دابوو لدور قێ کوشتاری دبیتیت (ل سپنده هییه کا زی بوو ل گه رما مه ها ته باخی بن که پری نفستی بووم من چاقیت خو فه کرن

۳۴- بنیره پاشکۆین ژماره (۲) .

۳۵- دیدارا که سایه تی دگه ل بارزان مهلا خالد ل ۱۳ ی کانوونا دووی ۲۰۱۵ ل باژیری هه ولیر، ژدایک بووی سا ۱۹۴۵ ل هه ولیر و ل سا ۱۹۶۸ بویه بیژهری دهنگ کوردستانا عێراق؛ دیدارا که سایه تی دگه ل فازل میرانی ل ۲۸ ب ته باخا ۲۰۲۱ ل هافینگه ها پیرام ، ژدایک بووی سا ۱۹۴۸ ژ سا ۲۰۰۴ تا نوکه سکرتری پارتی دیموکراتی کوردستانه؛ روژین چلبی منیر ، زاخو ۱۴ تیرمه ها ۱۹۵۸ - ۶ ی ئادارا ۱۹۷۵ : فه کولینه کا میژووی - سیاسی ، زاخو ، ۲۰۱۸ ، ل ۱۹۲ .

۳۶- مژکره البارزانی الی هیئه الامم المتحده ، اواسگ تشرین الاول ۱۹۶۹ ، من ارشیف مکتب السیاسی الحزب الیدمقراگی الکوردستانی ؛ دیدارا که سایه تی دگه ل فازل میرانی ل ۲۸ ب ته باخا ۲۰۲۱ ل هافینگه ها پیرام .

۳۷- پشتی ریکه فتناما ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ زفرینه گوندی خو جاره کادی خانین خو ئافا کرن ، دیدارا که سایه تی دگه ل هه مید نه نوه ر عه بدی دهکانی ل ۳ کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل گوندی که ندی ، ناحیا قه سرۆک .

۳۸- دیدارا که سایه تی دگه ل زوبه ر ئیسماعیل دهکانی ، ل ۳ کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل گوندی که ندی ، ناحیا قه سرۆک؛ دیدارا که سایه تی دگه ل خه لیل مه حمود سه لیم (خه لیل دهکانی) ، ل ۴ کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل ناحیا قه سرۆک .

۳۹- بنیره : جریده خبات ، العدد ۵۱۴ ، تشرین الاول ۱۹۶۹ .

و فروكه يىن حكومه تى دىتن گوندى مه توباران دكهن ههمى ژنېن گوندى ب لهز زاروويىن خو راكرن و بهرهف شكهفتى چووين و زهلام بهرهف سهري چيائى چوون ، دبىژيت ئەم پتر ژ ههشتى ژن و زاروويان د شكهفتى دا بووين كهس باوهرناكهت جهى فى ژمارا مروفا د فى شكهفتى دا دكهت (...)(^{٤٠}) ئامينا دگهل زارووك و خيشك و دهيك و ژن برا و كهس و كاريىن ههفژينى خو خو د شكهفتى بى دهنك كربوون ژبه تهقه دنافهرا پيشمه رگه و چهته بيان روويدا نه دشيان ب دهركهفن(^{٤١}) ددهمه كى دا دهمى تهقه بيدهنگ بووى ئامينا دبىژيت (من ب چافىت خو ديت دهمى ههر ههوله كا دهركهتنى ههبا دا چهته تهقا لى كهت يان فروكى ديتبا دا كوژيت ، بهلى دگهل هندى ژنه كا دگهل وان ب نافى «خان حه جى نه عمان» كو ژيى وي تيزيكى ٥٠ ساليى بوو پهرتوكا قورئانى بلند كر هنداف سهري خو و كره ههوار و ژ شكهفتى دهركهت و گوته چهته بيان هين بو خاترا ئەف قورئانى بهيلن ب تنى زاروك ژ شكهفتى دهركهفن و ژ شهري دير بكهين، لى رازى نه بوون و تهقه ل دهووبهين وي كرن جاره كا دى بهرهف شكهفتى چوو)(^{٤٢}).

ئامينا ل دور ئاگر بهربوونى دبىژيت (بو من وهكى خهونى بوو دهمى من دديت ئاگر يى بهردبته خزم و كهس كاريىن من و چ ب دهستين من ناهين ژبلى ئەز ههردوو زاروويىن خو دير كهم ژ ئاگرى و بهرهف كوژيا دوماهيى يا شكهفتى بهم و پاشى هاريكارييا خوشكين خو بكهم دا زاروويىن وان ژى بهمه كوژيى شكهفتى ، و دهمى من زارووك دير دكرن ئاگر بهربوو دهست و پيت من و سوتن و دگهل هندى من چ نهديت چافين من تارى بوون ژبه ر گه لهگ ديكىلا ئاگرى هاته د شكهفتى دا دگهل هندى گىژبووم و من هاژ خو نه ما ..)(^{٤٣}).

ديكيله كا زور چوو د شكهفتى دا ئەف چهنده دبته ئەگهريى هندى ئەوين چوپنه كوژيا دوماهيى يا شكهفتى خهنيقن كو باهرا پتر ژ وان زارووك بوون ، و ئەوين دهريى شكهفتى دا ئاگر بهربوو وان و ب سوتى مرن(^{٤٤}).

ئامينا ل دور رزگار بوونا خو دبىژيت (ئەز نزانم پشتى ئاگر بهربوويه شكهفتى ب چهند روژا ئەز هشير بووم ، بهلى خوزى ئەز هشير نه بام و دگهل ههردوو زاروويىن خو و دهيك و چوار خيشك و ژنبرا و برازا و كهس و كاريىن خو ل فى دونيايى چام .. دهمى من چافين خو فه كرين دبىنم ئەز يا ل دهرفهئى شكهفتى و پيت من يىن سوتى يىن د كانيا سهركانى يى دا .. دهمى من پيت خو ژ ئافى ئينايه من چ سوتن نهديت ژبه ر بهقا ههمى كوشتى پيت من يىت خارين..) و تهماميى ددهته ددهته ئاخفتنا خو دبىژيت (ههتا نوكه ئەز نزانم كى ئەز شكهفتى ئينايه ده ر و پيت من كرينه د كانيى دا.. پشتى فى روژى ئەز نه شيام بچمه دهف چ نوژداران ژبه ر نه خوشخانه ل قهزا و ناحيىن ددهستى حكومه تى دا بوون و دا زانن ئەز ئيك ژ رزگار بوينى گوندى دهكانم و دا من دهسته سه ر كهن .. ناچاربووم ب مينمه شكهفتين گوندين دهووبه ر تا بارؤدوخى من باشتر ليها تى و پاشى ئەز بومه كابانيا چه ندين مالان ژبه ر ژ بنه مالا هه فژينى من ئەز بتنى رزگار بووم..)(^{٤٥}).

٤٠- ديدارا كهسايه تى دگهل ئامينا عيسا عومهر دهكانى ، ل ٣ى كانوونا دووى ٢٠٢٢ ، ل گوندى چه مبرزنا ل ناحيا قه سرۆك ، ژدابك بوويا سالا ١٩٤٣ ل گوندى دهكان .

٤١- ديدارا كهسايه تى دگهل خهليل مهحمود سهليم (خهليل دهكانى) ، ل ٤ى كانوونا دووى ٢٠٢٢ ، ل ناحيا قه سرۆك.

٤٢- ديدارا كهسايه تى دگهل ئامينا عيسا عومهر دهكانى ، ل ٣ى كانوونا دووى ٢٠٢٢ ، ل گوندى چه مبرزنا ل ناحيا قه سرۆك.

٤٣- هه مان ژبده ر.

٤٤- ديدارا كهسايه تى دگهل حاجى ميرخان دوله مهرى ل ٢٩ چريا دووى ٢٠١٤ ، ل هافينگه ها پيرمام.

٤٥- ديدارا كهسايه تى دگهل ئامينا عيسا عومهر دهكانى ، ل ٣ى كانوونا دووى ٢٠٢٢ ، ل گوندى چه مبرزنا ل ناحيا قه سرۆك.

د گهل رزگار بوونا ئامینای پینج ژنین دی ژی رزگار بیون و ب هه مان شیوه نزانن کئ ئه و رزگار کرینه چنکو ژبه ر دیکلئ گئژبیون ئه وژی (هاجر، شمسئ، زینب، بهلقیسا) بوون^(٤٦)

دهقه را شه مکان وهک به ره هیشتا نه هاتبوو ئازاد کرن لئ چ هیزین حکومه تی ژ سوپای و چه ته یان نه مابوونه دهقه ری پشتی هیزا شیخان و ئاکری ئه ف چه نده زانی کو پشتی چارده روژان ژ رویدانی بوو ده می پيشمه رگه و زه لامین گوندی به ره ف چپای بئ خیری چوون ژبو هندی بچنه د شکه فتی دا، ل ده ستی کئ ل بنئ چپای ته رمئ دانعه مره کئ خه لکئ گوندی دیتن کو ب گوله یا هاتبوو کوشتن، و ده می نیزیکی شکه فتی بووین ژماره کا ته رمین دی دیتن کو ب ته مامی سوتبوون یین وان ژنان بوون ئه وین هه ولداین ژ ئاگری ب ره فن دا خو رزگار بکه ن و بگه هه نه کانین^(٤٧).

ژ وان که سین ئه و دیمه نه ب چاقین خو دیتین (بایزید عه لی یه حیا ده کانی) کو ده یکا وی و هه قژینا وی و سئ زارووین وی و دوو خیشکین وی و دوو برا و دوو برازا و ژمام و چار کورمامین وی د شکه فتی دا سوتبوون دبیزیت (ده می مه ئه ف چه نده زانی ئه م دگهل پيشمه رگا هاتینه ده ری شکه فتی دا به لئ که س نه شیا بچیه ژور ژبه ر بپه نا ته رمیت سوتی، ل ده ست پیکئ ئه ز چوومه ژور و من ل زارووین خو دگه ریان و چوومه دو ماهیا شکه فتی دینم هه ردوو کورین من ب نافئ « صدقی و فریق » خه ندقینه و لاشئ وان هه شک بووینه و ئیکسه ر من لاندکا کورئ خو یئ سی ئ لینگه ریا دینم هه قژینا من عیشایئ خو ل سه ر لاندکئ دابوو دا کورئ وان ئه وئ ژیی وی هه یقیه ک هیشتا یئ بئ ناف بوو نه خه ندقیت و عیشا ب وی شیوه ی دگهل کورئ خو خه ندقی بوون^(٤٨)).

حاجی میرخان دوله مه ری ئیک ژوان پيشمه رگه یان بوو یئ چوویه د شکه فتی دا و ئه و دیمه نه ب چاقئ خو دیتن دبیزیت (ل ده ست پیکئ من دیت ژنه کئ زاروکین خو ل دور خو کوم کربوون و هه ولدابوو خو ب دانیه سه وان ژ بو هندی نه خه ندقن ..) ده می دیمه نئ دووئ دیتی (ل لایئ راستی یئ شکه فتی ژنه کئ پالی خو دایه دیواری و بچیکئ وی یئ ساقا دکوشا وی دایه وه کی بیکین لاستیکی لئ هاتبوون و چاقین وی د فه کری بوون هه رکه سئ هاتبا پيش دا هزرکه ت ئه ف ژنه یا ته ماشه ی وی دکه ت، ده می من ده ستئ خو کریئ بنتئ هه ستی مابوو و که ته عه ردی^(٤٩)).

هه رکه سه کئ به ره ف شکه فتی چووبا ئیکسه ر ل خیزان و زارووین خو دگه ریان، ده می ده رویش ئیسماعیل سه فتی چوویه د شکه فتی دا زارووین خو نه نیاسین لئ چاکیتئ کورئ خو یئ سئ سالی دیت و کره هه وار و گوت (یاخودئ ئه فه چاکیتئ کورئ منئ سئ سالی یه تو ل سه ر قئ چه ندی رازی نه بی^(٥٠)).

خیزانین قوربانیمان بریار دان ته رمین که س و کارین خو به نه گورستانا گوندی فه شیرن لئ ئه ف چه نده یا ب زه حمه ت بوو ژبه ر که س نه دشیا بو ماوه کئ کورت ژی به نیته د شکه فتی دا ژبه ر بپه نا لاشین سوتی و کیفکویی (رزی)، و هه روه سا گورستانا گوندی یا ژ شکه فتی دیربوو ژبه رهندي پيشمه رگه یان خه لکئ گوندی رازی کرن ل به ر ده ری شکه فتی گورین ب کومهل بو وان ئاماده بکه ن^(٥١)، زوبه یر ئیسماعیل ده کانی

٤٦- هه مان ژیدهر.

٤٧- حاجی میرخان دۆله مه ری، گه ران له دواي دادپهروه رییدا: دویکی تری شۆرش له کوردستان (١٩٩١-١٨٤٣)، ئاماده کردنی: نه ریمان نالیب، به رگی دوومه، کوردستان، ٢٠٢١، ل ٦٥.

٤٨- دیدارا که سایه تی دگهل دگهل بایزید عه لی یه حیا ده کانی، ل گوندئ چه مه رزنا، ل ناحیا قه سروک.

٤٩- دیدارا که سایه تی دگهل حاجی میرخان دوله مه ری ل ٢٩ چریا دووی ٢٠١٤، ل هافینگه ها پیرمام.

٥٠- دیدارا که سایه تی دگهل ده رویش ئیسماعیل سه فتی، ل ٢٨ ی ئیلونا ٢٠١٦، ل قه زا خه بات پارێزگه ها هه ولیر.

٥١- حاجی میرخان دۆله مه ری، سه رچاوه ی پشوو، ل ٦٨.

كو دەيكا وى فامتا عيسا و داپيرا وى خانى عومەر و چار خالەتت وى ژ قوربانىان بوون ، و ل دۆر قى چەندى دىبىزىت (دەمى ئەز چويمە شكەفتى دا و ئەز ب چ شىۋەيا نەشىام مېنمە ژۆر ژبەر بېھنى و ژبەر ژمارا لاشەيان ژۆر بوون ئەم رازى بووين ل سەر ھندى ل بەر دەرى شكەفتى قەشىرن)(^{۵۳}).

خىزانىن قوربانىيان و پىشمەرگەيان چوار چالپن مەزن كولان و سى كەس ھاتنە دەست نىشان كرن ژ بۇ ئىنانا وان تەرمان ، و پىقاز و پىنك كرنە قوماشەكى دا و ب دەقتى خو قە گرېدان دا كو بېھن نەچىتە وان و مەرک و قوماشەكى مەزن برن و كەسەكى لاش ب مەركى راکرن و دوو كەسپن دى قوماش گرتبوو دا لاشەيىن مرييان بكنە تىدا وپاش كرنە د وان گورپىن ب كومەل ، و گورى زارووكا يى جودا بوو ژ يى ژنان ، حاجى ميرخان ل دۆر قى چەندى دىبىزىت (قوماشەكى پرى ھەستىك و لاش و سەرى زارووكا ئىنان مە سەرى ھەفت زارووكا د وى قوماشى دا دىت ل وئ رى مە سەرى وى زارووكى ئىك ھەقىقى نىاسى ..)(^{۵۴}).

پشتى قەشارتا لاشەيىن وان گوندىين دەكان لاشەيى دانەمەرەكى نوت سالى نەدىتن كو ل دەستپىكا مانا وان ل شكەفتى دا دگەل قوربانىان بوو و پشتى ھنگى بو ماۋەيەكى لىگەريان چ پىزانين ل سە نە دىتن ، كو نافتى وى كەسى سەلىم مەحمود دەكانى بوو نەفىى وى خەلىل مەحمود سەلىم دەكانى ل دۆر قى چەندى دىبىزىت (پشتى شەش ھەقىقا ژ بەرزە بوونا باپىرى من مە لاشەيى كەسەكى دانەمەر ل كىلەكا چىايى بى خىرى دىت ، قەلىن و باسكىن خو دانابوونە لايى خو يى چەپى و پىلاقا خو ئىخستبوو دانابوو لايى خو يى راستى و ژ برسادا مەربوو ، و تەرمى وى ھشك ببو ، و قەلەرەشكا سەروچاڧىن وى خاربوون لى ب قەلىن و باسكىن وى ھاتە نىاسىن..)(^{۵۵}).

پىشمەرگەيىان چەتەيىن ھەركى يا بەرى يىن زىباريا تومەتبار كرن چونكى سوپايى چوپىە د گوندى دەكان دا تالان كرى و ئاگر بەردايە خانىين وان چەتەيىن ھەركى بوون ۋەك بەرى نوکە ھاتىە دياركرن كو ھەركىا دەكانى ددانان دۆژمىن خو ، پشتى پىشمەرگا دىمەنى شكەفتى دىتى يى پرى ھەستى و لاشەيىن سوتى سوز دانە خەلكى گوندى كو وان گوندىن ھەركىا بسوژن، ب قى چەندى ل پايىزا ۱۹۶۹ پىشمەرگەيىن ھىزا شىخان و ئاكرى ھىرش كرنە چەندىن گوندىن ھەركىا ژوانا (كونسىخور و جەلا) بوون ئاگر بەردانە گوندى و ژمارەكا چەتا كوشتن لى رىك دانە خىزانين وان ژ گوندى ب دەرکەفن و ئاگر بەردانە گوندىن و ئەھ مەر و مالاتىين دەكانىا وان برىن و دگەل يى ھەركىا ھەمى ئىنانە د نھالا دەكان دا ، پشتى قى روويدانى خەلكى ھەردوو گوندا تا پشتى رىككەفتانما ۱۱ى ئادارا ۱۹۷۰ نە زفرىنە گوندىن خو)(^{۵۶}).

۵۲- دىدارا كەسايەتى دگەل زوبەير ئىسماعىل دەكانى ، ل ۳ى كانوونا دووى ۲۰۲۲ ، ل گوندى كەندى ، ناحيا قەسرۆك.

۵۳- دىدارا كەسايەتى دگەل حاجى ميرخان دولەمەرى ل ۲۹ چرىا دووى ۲۰۱۴ ، ل ھافىنگەھا پىرمام.

۵۴- دىدارا كەسايەتى دگەل خەلىل مەحمود سەلىم (خەلىل دەكانى) ، ل ۴ى كانوونا دووى ۲۰۲۲ ، ل ناحيا قەسرۆك.

۵۵- دىدارا كەسايەتى دگەل خالد شلى ل ۶ى چرىا دووى ۲۰۱۴ ل گوندى دووشىقان قەزا شىخان ، ژدايك بوويى سالا ۱۹۴۲ ل گوندى شلىيا ، نافبرى

ل وى دەمى سەر لى بوو ل ھىزا شىخان و ئاكرى ؛ ئىسقى سەعدويى ئەمىن (ئىسقى ترك) ، ژىدەرى بەرى ، ل ۱۶۷.

پاشکۆ

پاشکویڼ ژماره(۱)(۵۶)

قوربانین کوشتارا دهکان:

۱. زولهخا ئیبراهیم ژیی وئ بیست و یهک سال بوو و ب دوو گیان بوو، ۲. حاجی دهرویش سهفتی کورئ وئ یئ شهش ههیقی ۳. ههندریڼ دهرویش سهفتی دژیی سئ سالی ۴. وکچا وئ یا ئیک سالی عائشه درویش سهفتی .
۵. خانئ سوفی ژنهکا سیه سالی بوو ۶. کورئ وئ غازی ههقوو یئ سئ سالی.
۷. فاما نهحمهده یا سیه و پینچ سالی و یا دوو گیان بوو ۸. غوربهت رههزان کچاوئ یا ئیک ههیقی.
۹. بشارهزیز یا ب دوو گیانا بیست و سئ سالی ۱۰. کورئ وئ سهفه رههزانیئ ئئ سالی ۱۱. کچاوئ یا دوو سالی رهمزیا رههزان ۱۲. مهديا رههزان کچاوئ یا سئ سالی .
۱۳. بهلقیس سهلیم یا سیه سالی ۱۴. سهباح یونس کورئ وئ یئ پینچ سالی ۱۵. سهبیحا یونس کچاوئ یا چوار سالی ۱۶. لهزیزا یونس کچاوئ یا ئیک سالی.
۱۷. زهري نهحمهده ژیی وی سیه و پینچ سال بوو ۱۸. کچاوئ بنهفش ئیبراهیم یا سئ سالی بوو.
۱۹. سالحا حاجی یا سیه سالی ۲۰. نازنین عهلی کچا وئ یا سئ سالی ۲۱. لوقمان عهلی یئ دوو سالی ۲۲. نهحمهده عهلی سئ ههیقی.
۲۳. خانئ یهحیا کچهکا بیست سالی بوو.
۲۴. فهتحي موحهدهده ئەمین زاروکهکئ دوو سالی ۲۵. حسین موحهدهده ئەمین یئ دهه ههیقی.
۲۶. عیسان ابراهیم د ژیی ۲۴ سالی ۲۷. فریق بایزید کورئ وی یئ ئیک سالی ۲۸. صدقی بایزید کورئ وئ یئ دوو سالی ۲۹. کورئ وئ یئ بئ ناف کو ژیی وی کیمتر بوو ژ ئیک مههان.
۳۰. شهکروک نهحمهده یا ههژده سالی ۳۱. جهمیل عهبدوللا کورئ وئ ۱۰ ههیقی ۳۲. زکیا عهبدوللا کچاوئ یا دوو سالی.
۳۳. خانئ موحهدهده یا بیست و ههشت سالی و یا دوو گیان .
۳۴. خانئ موحهدهده یا شیسست سالی .
۳۵. پیروژ صالح د ژیی بیست و ههشت سالی ۳۶. عوبید یونس کورئ وئ یئ چوار سالی.
۳۷. مریهده موحهدهده یا ههشتئ سالی .
۳۸. ههسن عهلی یئ دوو ههیقی.
۳۹. نهسما مهلا موحهدهده ئەمین یا شیسست سالی.
۴۰. سهبیحا عهلی یا نوزده سالی ۴۱. عیسا جههوهه کورئ وئ یئ ههشت ههیقی
۴۲. ستي حوسین زاروکهکا پینچ ههیقی.
۴۳. هویری عیسا یا ههشتئ سالی.
۴۴. خهدیجا موحهدهده ژنهکا بیست و دوو سالی ۴۵. شهریف موحهدهده کورئ وئ یئ دووسالی ۴۶. کورئ وئ

۵۶- جریده خهبات، العدد ۵۱۴ ، تشرین الاول ۱۹۶۹؛ دیدارا کهسایهتی دگهل خهلیل موحهدهده سهلیم (خهلیل دهکانی) ، ل ۴ کانوونا دووئ ۲۰۲۲ ، ل ناحیا قهسرۆک ؛ دیدارا کهسایهتی دگهل زوبهیر ئیسماعیل دهکانی ، ل ۳ کانوونا دووئ ۲۰۲۲ ، ل گوندئ کهندئ ، ناحیا قهسرۆک ؛ دیدارا کهسایهتی دگهل ئامینا عیسا عومهر دهکانی ، ل ۳ کانوونا دووئ ۲۰۲۲ ، ل گوندئ چههرزنا ل ناحیا قهسرۆک.

- سالج موحه مه د يئ ئيك سالى.
٤٧. مه يان سيتو يا بيست و ههشت سالى.
٤٨. زينب عه زيز يا ٢٥ سالى ٤٩. ئامينا رسول كچاوي يا دوو سالى ٥٠. ئه لفا ره سول كچاوي يا سئ سالى ٥١.
- فاتيمه ره سول يا دوو سالى ٥٢. اسماعيل ره سول يئ چل رۆژى ٥٣. براين وى يئ جيمكى وى ئه حمه د ره سول
٥٤. زلفى ره سول يا چوار سالى .
٥٥. فاتيمه موحه مه د يا بيست و پينج سالى ٥٦. فهوزى موحه مه د كورئ وئ يئ دوو سالى ٥٧. سادق موحه مه د كورئ وئ يئ ده ه هه يقى.
٥٨. حوسنا ئيسلام يا هه شتى سالى.
٥٩. ئاسيا مه حمه د يا شپست سالى.
٦٠. سورمئ عيسا يا بيست و ههشت سالى ٦١. يوسف عه بدوللا كورئ وئ يئ ئيك سالى ٦٢. شوكر يا عه بدوللا كچاوي يا دوو سالى .
٦٣. به سنا ئه حمه د كچه كا هه ژده سالى.
٦٤. نه بى يه عقوب يئ ئيك سالى.
٦٥. ناهيك ژنه كا بيست و دوو سالى ٦٦. لالى خان كچاوي يا دوو سالى.
٦٧. سه ليم مه حموود زه لامه كئ نوت سالى.
٦٨. خانئ حه جى نه عمان ژنه كا چل سالى.
٦٩. له عليخان عيسا يا سيه سالى.
٧٠. خانئ عيسا يا بيست و دوو سالى.
٧١. فاتيمه عيسا يا بيست و پينج سالى.
٧٢. خانئ عومه ر يا سيه سالى.
٧٣. شرين موراد ژنه كا سيه و پينج سالى.
٧٤. مه ميخان مه حمود سه ليم كچه كا ده ه سالى.
٧٥. گولي مسته فا ژنه كا حه فتئ سالى.
٧٦. به سنا عه بدوللا يا بيست و پينج سالى.
٧٧. ئه سما موحه مه د ئه مين يا شپست سالى.
٧٨. زه لامه كئ دانعه مر ناڤى وى نه هاتيه زانين.

پاشكۆين ژماره (٢)(٥٧)

سوريا گيان ..

ئهى وئنه كهى خنجيله ي جوان

هيشتا بهرگى رهش و تارم

له گهل گريه و شين و زارم

٥٧- ديدارا كه سايه تى دگهل بارزان مه لا خالد ل ١٣ى كانوونا دووئ ٢٠١٥ ل باژيرئ هه ولير.

هيشتا چهكى تۆولئەي شانم
بۆ كوردستان ريؤ داكانم
دانه نانهوئە و تازيئە دارم
ههتا ماوم ههز زامارم
سؤريا تو خوا تۆش وهك داكان
به چيلكه و دار هاتيه سووتان
يان به گوللهي دهستي به عسي
گيانت كهوتە نيؤ مهترسي
ده پيم بلي دلم تهقي.. شه هيدىكى چەند دل رهقي

پاشكۆين ژماره (۳)(۵۸)

ويئەيين شكهفتا دهكان:

ئەنجام

- پشتى خاندنا قەكولنىن قەكولەر گەهشتە چەندىن ئەنجامان ژوان:
۱. كوشتارا دەكان ئىك ژ مەزنتىن تاوانانە ل دەر حەقى خەلكى بى گونەھ هاتىه كرن.
  ۲. دقنى كوشتارى دا ژن و زارووك ب ساخى هاتنه سووتن.
  ۳. ژبەر خەلكى گوندى بەرگرى ژ ئاخ و كوردىنيا خو كرن حكومهتن سزادان.
  ۴. ۋەك هەرچار دياربوو كو مەبەستا حكومهتا حزبا بەعس ژناف برنا كوردان بوو ب هە رىكەكا هەبىت.
  ۵. ئىك ژ ئەگەرىن روويدانا وى دزقرىت بو وى دوژمناتيا چەتەيىن هەركىيا بو خەلكى گوندى هەى.

لیستا ژێدهران

- ئیک: دیدارین هاتینه ئه نجام دان ژ لایین فه کوله ری فه
۱. بارزان مه لا خالد ل ۱۳ ی کانوونا دووی ۲۰۱۵ ل باژیرئ هه ولیر.
  ۲. بایزید عه لی یه حیا ده کانی ، ل گوندئ چه مه رزنا ، ل ناحیا قه سرۆک.
  ۳. هه مید ئه نوهر عه بدی ده کانی ل ۳ ی کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل گوندئ که ندئ ، ناحیا قه سرۆک.
  ۴. حمدی زبیر اسماعیل ده کانی ، ل ۳ ی کانوونا دووی ۲۰۲۱ ، ل گوندئ که ندئ ناحیا قه سرۆک.
  ۵. خالد شلی ل ۶ ی چریا دووی ۲۰۱۴ ل گوندی دووشیقان قه زا شیخان.
  ۶. خه لیل مه حمود سه لیم (خه لیل ده کانی) ، ل ۴ ی کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل ناحیا قه سرۆک.
  ۷. ده رویش ئیسماعیل سه فتی ، ل ۲۸ ی ئیلونا ۲۰۱۶ ، ل قه زا خه بات پارێزگه ها هه ولیر.
  ۸. دگه ل حاجی میرخان دوله مه ری ، ل ۲۹ چریا دووی ۲۹۱۴ ، ل هافینگه ها پیرمام.
  ۹. دگه ل موحه مه د که لحن ئاغا ریکانی ، ل ۲۹ ی نیسانا ۲۰۱۵ ، ل باژیرئ ده وکی.
  ۱۰. دیدارا که سایه تی دگه ل شه کر عه بدال شیخکی ، ل ۱۶ ی شوباتا ۲۰۱۵ ل باژیرئ ده وکی.
  ۱۱. دیدارا که سایه تی دگه ل فازل میرانی ل ۲۸ ب ته باخا ۲۰۲۱ ل هافینگه ها پیرمام.
  ۱۲. زوبه یر ئیسماعیل ده کانی ، ل ۳ ی کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل گوندئ که ندئ ناحیا قه سرۆک.
  ۱۳. فه تحی موحه مه د عه لی ده کانی ، ل ۳ ی کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل گوندئ چه مه رزنا ناحیا قه سرۆک.
  ۱۴. موحه مه د عه لی ده کانی ل ۳ ی کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل گوندئ چه مه رزنا ناحیا قه سرۆک.
  ۱۵. ئامینا عیسا عومه ر ده کانی ، ل ۳ ی کانوونا دووی ۲۰۲۲ ، ل گوندئ چه مه رزنا ناحیا قه سرۆک.
  ۱۶. ئه مین سه لیم عومه ر ، ل ۲۶ کانوونا دووی ۲۰۱۵ ل ده وکی.

دوو: به لافوکین پارتین سیاسی:

۱. چه ند به ره ره ک ژ ئه رشیفی مه کته با سیاسی یا پارتی دیموکراتی کوردستان.
  ۲. مژکره البارزانی الی هیئه الامم المتحده ، اواسگ تشرین الاول ۱۹۶۹ ، من ارشیف مکتب سیاسی الحزب الدیمقراگی الکوردستانی
س: بیرهاتنن که سوکی:
  ۱. ئیسفی سه عدویئ ئه مین (ئیسف ترک)، پئشمه رگئ بئ سنوور (بیرهاتن) ، به رگئ ئیگن ، ده وک ، ب.س
  ۲. حاجی میرخان دۆله مه ری ، گه ران له دوای دادپهروه رییدا : دوکی تری شۆرش له کوردستان (۱۹۹۱-۱۸۴۳)،
ئاماده کردنی: نه ریمان تالیب ، به رگی دووه م ، کوردستان ، ۲۰۲۱.
- چوار: په رتووک:
- أ: په رتوکی ب زمانئ کوردی:

۱. فره نسو حه ریری ، بۆ ئه وه ی میژوو به جه واشه یی نه نوسرئ ، هه ولیر ۱۹۹۵
۲. هوژین مسعود سه رنی ، شوره شا ئیلونئ ل ده قه را به هدینان ۱۹۶۱-۱۹۷۵: فه کولینه کا میژووی ، زاخو ، ۲۰۱۸
۳. مسعود بارزانی ، بارزانی و بزوتنه وه ی رزگاریخوازی کورد : شورشئ ئه یلوول چ ۱۹۷۵-۹۶۱ ، به رگی سییه م ،

Dakan massacre in august 18th 1969 in survivors mind

Ms. Hujeen Masoud Tahir

Directorate of education in the Duhok province

Abstract

There are victims in all revolutions and uprisings. Through Aylol Revolution (1957-1961) as all Revolutions around the world, therefore civilian people were victims of Iraqi regime military offensive, this time was different because civilian people from Dekan village burned alive in the cave.

In this research many questions will be answered, for instance what were the reason for this mass murder? what were the disadvantages in all aspects? What is it impact at this area today? What are the scenes remained in survivor's mind? What were the action taken by Akre and Shekhan force to take the revenge, what did revolution leader do to announce this mass murder?

Keywords: Dakan , Bikhir mountain , Genocide, Peshmarga , Chata , Memoir of people .